

عکس: ابوالفضل نسایی / ایران

گزارش «ایران» از کنفرانس بین‌المللی «همزیستی مسألمت‌آمیز؛ همگرایی جهان اسلام و افق تمدنی آینده»

کرانه‌های دین درست

مطالعات ادیان

گروه اندیشه

نتوانسته‌ایم
حقیقت
وحدت را به
نسل جدید
تزییق کنیم
و نیاز داریم
این دغدغه
را در نسل
جدید تمدن
و جامعه
اسلامی
برانگیزانیم

از پیش شرط‌های احیای تمدن اسلامی و تحقق تمدن نوین اسلامی، وحدت و همگرایی میان مسلمانان و دفاع از «ایده امت اسلامی» است. در این راستا، دومین کنفرانس بین‌المللی «همزیستی مسألمت‌آمیز» با زیرعنوان «همگرایی جهان اسلام و افق تمدنی آینده یا محوریت مقاصد شریعت» به همت دانشکده الهیات دانشگاه تهران، ۲۰ خرداد ماه در تالار علامه امینی از کشورهای چون عراق، فلسطین، تونس، الجزایر، اردن، ترکیه، کانادا، بریتانیا، مصر... بود که در قالب چهار پنل تخصصی سخنرانی کردند. آنچه این کنفرانس دنبال می‌کرد معرفی و تعریف «دین درست» بود؛ اینکه دین، در افق تمدنی خود به دنبال همگرایی و صلح است. طرح این موضوع در شرایطی که دشمنان جهان اسلام با اسلام‌هراسی می‌کوشند تصویری خشونت‌آمیز و خلاف ذات دین اسلام ارائه کنند، یک ضرورت است. اما منظور از «مقاصد شریعت» که بحث محوری این کنفرانس بود، اهداف عالی و احکام در نصوص شرعی است که صبغه‌ای عقلانی و رویکردی مصلحتی دارد؛ در واقع «مقاصد شریعت» یا «مکتب مقاصدی» رفتارهای سداورزشی در تشریح احکام از قبیل تکفیر، تفسیق و تبذیر را برنمی‌تابد و هر نوع رفتارهای واگرایانه را ضد ارزش قلمداد می‌کند.

افراطی‌گری؛ اسباب تفرقه در جهان اسلام
دکتر مصطفی ذوالفقارطلب، رئیس این کنفرانس، عنوان کرد: امت اسلامی با چشم‌انداز تحقق بخشی به تمدن نوین اسلامی، پاسخگوئی توانمن به نیازهای مادی و معنوی را در دستور کار دارد. تمدن هر جامعه‌ای دارای چهار ویژگی عمده اعم از «قانون‌مندی»، «بویایی»، «بهره‌مندی» و سایر تمدن‌ها و «همبستگی» است و در این میان همگرایی و وحدت جهان اسلام مقوم و عنصر مهم تمدن نوین اسلامی است. او معتقد است که امت اسلامی در شرایط کنونی در نیل به تمدن نوین اسلامی با چالش‌هایی مواجه است و از آن جمله می‌توان به تفرقه بین صفوف

دکتر محمود واعظی، رئیس دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران، در خصوص پیش شرط‌های تحقق همگرایی در جهان اسلام بر دو نکته اساسی تأکید گذاشت؛ نخست اساسی شناخت درست از شاخصه‌های تمدن اسلامی است و در این راستا به اندیشه مقام معظم رهبری ارجاع داد و ۴ مؤلفه «قرآن کریم»، «ایمان و باور دینی»، «خردورزی» و «علم و دانش» را به عنوان شاخصه‌های تمدن اسلامی برشمرد و تأکید کرد برای تحقق بخشیدن به تمدن نوین اسلامی نیازمند توجهی همزمان به این چهار مؤلفه هستیم. نکته دوم، گفت‌وگو و مصلحت‌اندیشی در مدیریت تعارضات در جهان اسلام

است، متمسک نشود در پاسخ به پرسش‌ها و شبهات فراوان با مشکل مواجه خواهد شد. لذا، لازم است در خصوص حوادث و مسائلی که درباره آنها نصی از قرآن و سنت نداریم، «عقل» و «براساس مقاصد شریعت» و مصالح پنج‌گانه، «اجتهاد مقاصدی» بهترین ابزار برای اجرای احکام اسلامی و تعیین تکلیف انسان‌ها در مواجهه با حوادث و مسائل جدید است. از سوی دیگر، به وسیله استقرار ثابت شده که در همه احکام شرعی، مصالح پنج‌گانه در نظر گرفته شده و معتبر دانستن جنس مصالح در جنس احکام معتبر بودن این مصالح را در تحلیل احکام واجب می‌نماید. همه مذاهب اسلامی با شیوه‌های گوناگون بر اهمیت مقاصد تأکید نموده‌اند حتی عالمانی مانند «طوفی»

تأمل

دکتر جلال جلالی زاده

عضو هیات علمی گروه فقه شافعی دانشکده الهیات دانشگاه تهران

«اجتهاد» در لغت به معنای کوشش و ابتکار است؛ یعنی اینکه مجتهد همه تلاش و توان خود را برای درک احکام شرعی با تطبیق و اجرای آنها بکار می‌گیرد. اما «اجتهاد مقاصدی» یعنی بنای احکام فقهی براساس مقتضای مصالح و مقاصد است. امروز که بشریت از طرفی، به سبب پیشرفت فوق‌العاده و تسریع در تمام زمینه‌ها با مسائل مستحدثه، نوبدیدار و حوادث متعدد و از طرف دیگر با محدود بودن نصوص مواجه است، اگر در کنار دیگر اجتهادات به «اجتهاد مقاصدی» و «استصلاحي» که مبتنی بر روح و جان مایه شریعت

برشمرده و تأکید کرد که در تئوریه کردن این سه محور، بویژه در مسأله «وحدت» راه‌های نرفته بسیاری داریم و برعهده نخبگان جهان اسلام است که با انزوای عقل در جامعه اسلامی مقابله کرده و عقلی را که در هندسه معرفت دینی می‌نشیند، بگسترانند و زمینه تحقق تمدن نوین اسلامی را فراهم سازند. به زعم مقیمی، برای اینکه بتوانیم تمدن اسلامی را به اوج برسانیم، یکی از مهمترین اقدامات، آسیب‌شناسی دلایل افول تمدن اسلامی است و در این راستا به دو دسته «عوامل بیرونی» همچون جنگ‌ها و هجوم دشمنان و «عوامل درونی» همچون بی‌لیاقتی امرا و حکام در قرن‌های مختلف و چهل توده مردم اشاره کرد و با استناد بر نگاه دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، مهمترین علت افول تمدن اسلامی را «عدم انسجام جامعه اسلامی» و «خصایب قومی و محلی» برشمرد.

لزوم گفت‌وگو و مصلحت‌اندیشی در جهان اسلام

دکتر محمود واعظی، رئیس دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران، در خصوص پیش شرط‌های تحقق همگرایی در جهان اسلام بر دو نکته اساسی تأکید گذاشت؛ نخست اساسی شناخت درست از شاخصه‌های تمدن اسلامی است و در این راستا به اندیشه مقام معظم رهبری ارجاع داد و ۴ مؤلفه «قرآن کریم»، «ایمان و باور دینی»، «خردورزی» و «علم و دانش» را به عنوان شاخصه‌های تمدن اسلامی برشمرد و تأکید کرد برای تحقق بخشیدن به تمدن نوین اسلامی نیازمند توجهی همزمان به این چهار مؤلفه هستیم. نکته دوم، گفت‌وگو و مصلحت‌اندیشی در

مصلحت را دلیل شرعی مستقلی می‌دانند. از آنجایی که مصلحت جان مایه نصوص شرعی است و مجتهد در استنباط احکام باید مقاصد شریعت را در نظر بگیرد و مقاصد شریعت چیزی جز مصالح انسان‌ها در دنیا و آخرت نیست. بنابراین «اجتهاد مقاصدی» بهترین ابزار و روش برای نشان دادن چهره‌ای از اسلام رحمانی در عصر حاضر است که می‌تواند با آسان‌گیری و تسامح، خود مایه سعادت و خوشبختی همه انسان‌ها باشد. هرچند شخصیت‌هایی مانند طوفی، مصلحت را دلیل مستقل شرعی می‌دانستند اما اجتهاد مقاصدی کمتر به صورت جدی مطرح بوده است، اما امروز مجتهدان دریافته‌اند که در جوامع مدرن بدون بنای اجتهاد بر مقاصد نمی‌توانند با کاروان پیشرفت بشریت همراه شوند و راهکارهایی جدید و مترقی را ارائه دهند. بر این اساس، می‌توان گفت چون هدف و مقصد بودن از تشریح احکام، مراعات مصالح انسان‌ها است، لذا «اجتهاد مقاصدی» بهترین تأمین‌کننده این مصالح است.

دانشمندان حوزه علوم اسلامی، به بویژه عالمان حوزه فقه و اصول، هدف از وضع مجموعه احکام دینی را «جلب مصالح و دفع مفاسد» از فرد و جامعه بیان کرده و از این هدف مهم، به «مقاصد شریعت» تعبیر نموده‌اند. جمهوری‌اصولیان بر این اصول بنیادین تسلط مجتهد بر مقاصد شریعت، یکی از شروط اجتهاد است. عصاره جلب مصلحت و دفع مفاسد، توجه به ضروریات پنجگانه، مشتمل بر «حفظ دین»، «فسن»، «عقل»، «نسل» و «مال» است که رعایت آن به عنوان یک اصل کلی در وضع احکام، مورد توجه شارع قرار گرفته و تمامی احکام در راستای محافظت از این پنج چیز است.

گسترش «فرهنگ وحدت» عامل تقرب مذاهب

احمد قشلاق، استاد فقه دانشگاه بلاد شام، عنوان کرد: گسترش «فرهنگ وحدت» قدرت ما را در همه زمینه‌ها افزایش می‌دهد و باعث ایجاد احترام متقابل می‌شود و در این بین باید مدنظر داشته باشیم که حق دیگران را انکار نکنیم. او همچنین خطاب به رهبران دینی گفت: از رهبران دینی می‌خواهیم که یک برنامه راهبردی و کامل برای تحقق وحدت جهان اسلام بکار ببرند و فقط به شعار اکتفا نکنند تا به هدف‌مان در زمینه تقرب مذاهب نزدیک‌تر شویم.

نیاز امروز جهان اسلام به زنان مجتهد و سیاستمدار

ژاله حیدری مقدم، مدرس حوزه و دانشگاه، به بحث «جایگاه زن در دین» و اهمیت پرداختن به ظرفیت‌های زنان پرداخت و در این زمینه اشاره کرد که هرچه از عصر رسول اکرم (ص) و صحابه ایشان دورتر می‌شویم نقش‌آفرینی زنان در عرصه دین و مقاصد شریعت کم‌رنگ‌تر می‌شود.

اقتدار جهان اسلام با همبستگی مسلمانان

سلمان حسینی ندوی، رئیس دانشکده لکنهوی هند، «توحید» و «نبوت» را نقاط اشتراک همه مسلمانان و سایر ادیان و عامل وحدت خواند. او رمز وحدت امت اسلامی را بازگشت به اصول اولیه از جمله قرآن، اهل بیت (ع) و سیره رسول اکرم (ص) دانست و گفت که تنها از رهگذر همبستگی است که می‌توان در برابر دشمنان ایستاد و برای آزادی قدس و مسجداقصی تلاش کرد. او همچنین، با اشاره به توافق بین ایران و عربستان، این توافق را نویدبخش اقتدار جهان اسلام و منشأ برکات بسیار برای مسلمانان دانست.

لزوم ترسیم چهره‌ای درست از دین اسلام

ماموستا عبدالرحمن محمدپور،

مدرس مدارس علوم دینی، معتقد است که تفسیر ناصحیح از دین مصیبت‌های زیادی را به بیار می‌آورد. بنابراین باید به سمت آگاهی‌سازی درست از دین و مقاصد آن برویم. به زعم او، اگر اندیشمندان، اهالی قلم، دانشگاهیان و هنرمندان در راستای نشان دادن چهره درست دین اسلام تلاش نکنند برخی خود را نمایندند دین اسلام معرفی کرده و با استفاده از فضای مجازی آنچه که بر سر مسیحیت آمد (و دین به کلیسا محدود شد) در مورد اسلام هم تکرار می‌شود و دین اسلام را به مساجد، حسینیه‌ها و هیات‌ها محدود می‌کنند.

توجه به «همزیستی مسألمت‌آمیز» در جهان اسلام

حجت‌الاسلام دکتر ابوالحسن نواب، رئیس دانشگاه ادیان و مذاهب قم، گفت: ضروری‌ترین کار برای وحدت جهان اسلام این است که همزیستی مسألمت‌آمیز را با مقاصد شریعت گره بزنیم؛ چرا که تفرقه آسیب‌زنده‌ترین عامل برای جهان اسلام است. از این رو، به مباحث ذیل عنوان «همزیستی مسألمت‌آمیز» نیاز داریم. «مقاصد شریعت» برای امروز جهان اسلام از نان شب واجب‌تر است.

تأکید اسلام بر «الف» بین قلب‌ها

دکتر عبدالکریم بی‌آزار شیرازی، عضو شورای عالی مجمع جهانی تقرب مذاهب، معتقد است که وحدت و وحدت‌بخشی محوریت دارد و باید به آن اقتدا کنیم. ۲. «جمهوری اسلامی ایران» از آن جهت که خود میرزبان انواع فرق و مذاهب اسلامی است، در این وحدت‌بخشی محوریت دارد و باید به آن اقتدا کنیم. ۳. نتوانسته‌ایم حقیقت وحدت را به نسل جدید تزییق کنیم و نیاز داریم دغدغه‌ها را در نسل جدید تمدن و جامعه اسلامی برانگیزانیم. ۴. نتوانسته‌ایم حقیقت وحدت را به نسل جدید تزییق کنیم و نیاز داریم دغدغه‌ها را در نسل جدید تمدن و جامعه اسلامی برانگیزانیم. ۵. نتوانسته‌ایم حقیقت وحدت را به نسل جدید تزییق کنیم و نیاز داریم دغدغه‌ها را در نسل جدید تمدن و جامعه اسلامی برانگیزانیم. ۶. نتوانسته‌ایم حقیقت وحدت را به نسل جدید تزییق کنیم و نیاز داریم دغدغه‌ها را در نسل جدید تمدن و جامعه اسلامی برانگیزانیم. ۷. نتوانسته‌ایم حقیقت وحدت را به نسل جدید تزییق کنیم و نیاز داریم دغدغه‌ها را در نسل جدید تمدن و جامعه اسلامی برانگیزانیم. ۸. نتوانسته‌ایم حقیقت وحدت را به نسل جدید تزییق کنیم و نیاز داریم دغدغه‌ها را در نسل جدید تمدن و جامعه اسلامی برانگیزانیم. ۹. نتوانسته‌ایم حقیقت وحدت را به نسل جدید تزییق کنیم و نیاز داریم دغدغه‌ها را در نسل جدید تمدن و جامعه اسلامی برانگیزانیم. ۱۰. نتوانسته‌ایم حقیقت وحدت را به نسل جدید تزییق کنیم و نیاز داریم دغدغه‌ها را در نسل جدید تمدن و جامعه اسلامی برانگیزانیم.

مقاصد شریعت؛ جلب مصالح و دفع مفاسد

بازرغی نگر در این امور پنجگانه می‌توان گفت که قلمرو این موارد، همه انسان‌ها و جامعه بزرگ بشری-فارغ از دین، عقیده و مذهب- است. هرچند اصولیان قائل به آنند که در بین ضروریات پنجگانه «حفظ دین» بردیکر موارد مقدم است ولی باید گفت توجه شارع بر مواردی غیر از دین در وضع احکام، حفظ کرامت و جایگاه انسان است. زندگی در عصر حاضر، ایجاب می‌کند مجموعه اجتهادات فقهی و قوانین موضوعه داخلی و بین‌المللی کشورها، رعایت و حفظ موارد پنجگانه قرار گیرد تا از این راستا افزون بر آزادی عقیده، جان و مال انسان‌ها در امان باشد. تاریخ گواه آن است که هرگاه در اجرای احکام و وضع قوانین، توجه به این اصول پنجگانه نادیده گرفته شده است، خودکامی و خودخواهی انسان‌ها غالب و حتی از انسانی سلب شده و کرامتش پایمال گشته است. توجه به این اصول در اجتهاد و وضع قوانین، زمینه «زندگی مسألمت‌آمیز» بین انسان‌ها را فراهم می‌کند و موجب «همگرایی» و مانع تفرقه و لشکرکشی بین کشورها می‌شود.

دیدگاه

دکتر محمد جمالی

عضو هیات علمی دانشکده الهیات دانشگاه تهران

دانشمندان حوزه علوم اسلامی، به بویژه عالمان حوزه فقه و اصول، هدف از وضع مجموعه احکام دینی را «جلب مصالح و دفع مفاسد» از فرد و جامعه بیان کرده و از این هدف مهم، به «مقاصد شریعت» تعبیر نموده‌اند. جمهوری‌اصولیان بر این اصول بنیادین تسلط مجتهد بر مقاصد شریعت، یکی از شروط اجتهاد است. عصاره جلب مصلحت و دفع مفاسد، توجه به ضروریات پنجگانه، مشتمل بر «حفظ دین»، «فسن»، «عقل»، «نسل» و «مال» است که رعایت آن به عنوان یک اصل کلی در وضع احکام، مورد توجه شارع قرار گرفته و تمامی احکام در راستای محافظت از این پنج چیز است.